

ՌՈՒԲԵՆ Կ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԳԱԱ պապմության ինստիտուտ, պ.գ.դ.

**ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ
ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ.
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐՆ ՈՒ ՀՆԱՐԱՎՈՐ
ՄՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ**

*Քանալի բառեր*¹ Մերձավոր Արևելք, ԱՄՆ արտաքին քաղաքականություն, Սիրիական ճգնաժամ, Երուսաղեմի խնդիր, քրդական հարց, միջնորդավորված պատերազմ, Իրան:

Հայ ժողովրդի պատմությունն անքակտելիորեն կապված է Մերձավոր Արևելքի հետ, որը հանդիսացել է այն անմիջական կենսական տարածքը, ուր կայացել է Հայոց պետականությունը՝ արձանագրելով իր անկումներն ու վերելքները, հաղթահարելով գոյութենական բնույթ ունեցող սպառնալիքները, բախվել խաղաղության և պատերազմի հարցեր լուծելու պարտադրանքներին: Ակնհայտ է, որ այսօր Մերձավոր Արևելքում կատարվող իրադարձություններին ուշի ուշով հետևելն ու հետագա զարգացումների կանխատեսումը պետք է հանդիսանա ՀՀ արտաքին քաղաքականության հիմնական գործառույթներից մեկը:

2017 թ. վերջին ԱՄՆ նախագահ Դ. Թրամփի հայտարարությունը Երուսաղեմի վերաբերյալ՝ և դրանից հետո ծավալված

¹ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>

քոտն քննարկումները, քննադատություններն ու խորը մտահոգությունները, այդ թվում նաև Հայաստանում, պարտադրում են մեզ «հայացք նետել Երևանից» Մերձավոր Արևելքում ստեղծված իրավիճակին՝ փորձելով վերլուծել ՀՀ-ի համար դրա հեռանկարներն ու սպառնալիքները:

Մի կողմ թողնելով ԱՄՆ նախագահի հայտարարության ներքաղաքական դրդապատճառներին առնչվող միանգամայն հիմնավոր վարկածները (քրիստոնյա սիոնիստական աջակցության ապահովում, իմփիչմենթի հեռանկար և այլն), նախ փորձենք պատասխանել այն հարցին. թե ինչո՞վ էր պայմանավորված ամերիկյան դեսպանությունը Երուսաղեմ տեղափոխելու մասին ԱՄՆ նախագահի հայտարարության համար այս ժամանակի ընտրությունը, այնուհետև վերլուծենք, թե ի՞նչ կարող է նշանակել այդ հայտարարությունը ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության համար ու ի՞նչ ազդեցություն այն կարող է ունենալ Երուսաղեմում հայկական ներկայության ու հայկական շահերի պաշտպանության վրա:

Նախ պետք է արձանագրենք, որ ԱՄՆ-ի Սենատն ու Ներկայացուցիչների պալատը «Երուսաղեմի դեսպանության» մասին հանրային օրենքը (Jerusalem Embassy Act)² ընդունել էին դեռևս 1995 թ., որի համաձայն ոչ միայն հստակեցվել էր Թեւ-Ավիվից Երուսաղեմ ԱՄՆ դեսպանության տեղափոխման ժամկետը՝ մինչև 1999 թ. մայիսի 31-ը, այլև 1996–1997 թթ. պետքարտուղարության բյուջեով հատկացվել էր 100 մլն ԱՄՆ դոլար (համապատասխանաբար՝ 25 մլն և 75 մլն) «դեսպանության նոր շենքի կառուցման և այլ ծախսերի» համար: Սակայն վերոհիշյալ օրենքի

² <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>

գործադրումը շարունակաբար վեց ամիս ժամկետով կասեցվել է Դ. Թրամփին նախորդած ԱՄՆ երեք նախագահների կողմից՝ «արգելափակելու անվտանգության նկատառումներից» ելնելով: Նկատենք նաև, որ Երուսաղեմի վերաբերյալ իր հայտնի հայտարարությունից առաջ՝ 2017 թ. հունիսի 1-ին, Թրամփը նույնպես վեց ամսով արգելափակեց վերոնշյալ օրենսդրական ակտի գործողությունը³: Սակայն, 2017 թ. դեկտեմբերի սկզբին ԱՄՆ նախագահը ուներ միայն երկու տարբերակ՝ կամ պետք է երկարաձգեր օրենքի արգելափակումը կամ էլ կատարեր իր նախընտրական խոստումը՝ արտահայտելով իր հստակ դիրքորոշումը, ինչն էլ նա արեց: Սակայն մեզանում աննկատ անցավ այն, որ հայտարարությամբ հանդես գալով և դեսպանության տեղափոխումն ընթացքի մեջ դնելով՝ ԱՄՆ նախագահը, այդուհանդերձ, այս անգամ ևս վեց ամսով արգելափակեց օրենքը՝ լսելով իր խորհրդականների ու պետքարտուղարության հորդորներն առ այն, որ դեսպանատան տեղափոխումը երկարատև գործընթաց է և «անվտանգությունից» բացի, կախված է տեխնիկական տարաբնույթ մի շարք խնդիրներից⁴:

Հայտարարության ժամանակի ընտրությունը, մեր կարծիքով, ուղղակիորեն պայմանավորված էր սիրիական ճգնաժամի վերջին զարգացումներով կամ տարածաշրջանային այլ նկատառումներով:

Սակայն, եթե հայտարարության ժամանակի ընտրությունը ուղղակի առնչություն չուներ տարածաշրջանային զարգացումներ-

³ <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/presidential-memorandum-secretary-state/>

⁴ <https://www.nytimes.com/2017/12/06/us/politics/trump-embassy-jerusalem-israel.html>

րի հետ, ապա ինքնին հայտարարության որոշումը ակնհայտորեն ուներ թե՛ ներքին և թե՛ արտաքին քաղաքական դրդապատճառներ:

Ներքինի մասին շատ է խոսվել, իսկ ինչ վերաբերում է հայտարարության արտաքին դրդապատճառներին, ապա դրանք լիովին տեղավորվում են դեռևս Զ.Բուշի նախագահության օրոք ձևակերպված, սակայն դեռևս վերջնական տեսք չստացած, ԱՄՆ տարածաշրջանային նոր ռազմավարության շրջանակներում: Առաջին կարևոր դրդապատճառը կապված էր սիրիական ճգնաժամին ՌԴ-ի ակտիվ ներգրավման հետ: Փաստորեն, ԽՍՀՄ փլուզումից հետո առաջին անգամ Մերձավոր Արևելք վերադարձավ Ռուսաստանը, որը ոչ միայն հաջողություն արձանագրեց, այլև Միջերկրականի Տարտուս նավահանգստում ստացավ մշտական ռազմակայան տեղակայելու իրավունք, ինչը չէր հաջողվել անգամ Խորհրդային Միությանը: Երկրորդը, մեր կարծիքով, տարածաշրջանում Իրանի դիրքերի աստիճանական ամրապնդումն ու արաբական երկրների ներքին գործերի ու տարածաշրջանային գործընթացների վրա ներազդելու՝ Իրանի կարողությունների կտրուկ ավելացումն էր: Եվ, վերջապես՝ Թուրքիայի հետ ԱՄՆ ռազմավարական դաշնության ակնհայտ թուլացումն ու երկկողմ հարաբերություններում առկա խորը անջրպետը և անվստահությունը:

Թրամփի հայտարարությունը տրամաբանական ավարտին հասցրեց այն, ինչ տարիներ ի վեր տեղի էր ունենում ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության մեջ, որի շրջադարձը, ինչպես արդեն նշեցինք, սկսվել էր դեռևս Զ. Բուշի նախագահության օրոք: 2005 թ. հուլիսին Կահիրեի ամերիկյան համալսարանում առաջին անգամ իր ելույթում այդ մասին ակնարկեց պետ-

քարտուղար Քոնդուիզա Ռայսը: Խոսելով տարածաշրջանում ԱՄՆ քաղաքականության մասին՝ նա առաջին անգամ հրապարակավ նշեց, որ անցած 60 տարիների ընթացքում Վաշինգտոնի հիմնական մտահոգությունը տարածաշրջանում եղել է կայունության ապահովումը՝ ժողովրդավարության հետ կապված հարցերի վրա աչք փակելու հաշվին: Այժմ, հատկապես սեպտեմբերի 11-ից հետո, ԱՄՆ-ն նոր քաղաքականություն է որդեգրել. չհամարելով կայունության ապահովումը առաջնային խնդիր՝ «սատարել դեմոկրատական արժեքների տարածմանն ու հաստատմանը»: «Ժողովրդավարության ու ազատության սկզբունքների սերմանումը Մերձավոր Արևելքում Միացյալ Նահանգների համար կարևոր է նաև ազգային անվտանգության (ԱՄՆ-ի համար առավել անվտանգ միջավայր ծնավորելու) տեսանկյունից», - հայտարարել էր ԱՄՆ պետքարտուղարը⁵:

Փաստորեն, Դեռևս տարիներ առաջ էր հաստատվել Մերձավոր Արևելքում արաբական երկրներին ու վարչակազմերին ցուցաբերվող ամերիկյան քաղաքական, տնտեսական, ռազմական և այլ աջակցության կրճատման քաղաքական նոր ուղեգիծը, ինչն անխուսափելիորեն հանգեցնելու էր նաև տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի ռազմական, քաղաքական ու դիվանագիտական ներկայության աստիճանական նվազմանը՝ նրա տարածաշրջանային դերի ու դիրքերի անխուսափելի թուլացմամբ: Այսպիսով, Միացյալ Նահանգները նախընտրեց վերադառնալ տասնամյակներ առաջ՝ դեռևս «սառը պատերազմի» տարիներին բնորոշ քաղաքականությանը՝ նվազագույնի հասցնելով ամերիկյան անմիջական ներկայությունը տարածաշրջանում և փորձելով

⁵ Եզիպտոսում ՀՀ դեսպանության հեռագիրը՝ ԱՄՆ պետքարտուղար Ք. Ռայսի այցելության վերաբերյալ: 20.07.2005:

«տարածաշրջանային հենարան» պետությունների միջոցով վերահսկել իրավիճակն ու ազդել այնտեղ տեղի ունեցող զարգացումների վրա: ԱՄՆ նախագահ Դ. Թրամփի հայտարարությունը երուսաղեմի վերաբերյալ վերջակետ դրեց ամերիկյան այդ նոր քաղաքականության ձևավորման ընթացքին: ԱՄՆ-ն անուղղակիորեն ազդարարեց Իսրայելի գլխավորությամբ նոր ամերիկյան (այլևս՝ ոչ արևմտյան)⁶ տարածաշրջանային առանցքի ձևավորման մասին, որը մոտակա տարիներին, եթե ոչ տասնամյակներում, հանդիսանալու է Վաշինգտոնի հենարանը՝ ի հակակշիռ Իրանի և վերջինիս շուրջը միավորվող շիական դաշինքի:

Անհերքելի է, որ ԱՄՆ նախագահի վերոնշյալ հայտարարությունը նոր լարվածություն առաջացրեց պաղեստինա-իսրայելական ճակատում, Միացյալ Նահանգները զրկվեց պաղեստինա-իսրայելական խաղաղության անավարտ գործընթացում «միջնորդի» կարգավիճակից⁷, հարցականի տակ դրվեցին «խաղաղության գործընթացի» ապագան ու հեռանկարները, նոր բաժանարար գծեր հայտնվեցին առանց այդ էլ միասնականությունից զուրկ արաբական երկրների միջև, լուրջ հարված հասցվեց ԱՄՆ-ի դիրքերին արաբական և իսլամական աշխարհում: Սա-

⁶ Այս և այլ հարցերում ԱՄՆ-ԵՄ-ի միջև առկա տարածայնությունները, Brexit-ը և այլ զարգացումները հաշվի առնելով:

⁷ Թեև պետք է արձանագրենք, որ Մադրիդում մեկնարկած «խաղաղության գործընթացի» արդյունքում 1993 թ. Օսլոյում ձեռք բերված պաղեստինա-իսրայելական համաձայնության մեջ ԱՄՆ-ն որևէ դերակատարություն չի ունեցել, իսկ ինչ վերաբերում է 1994 թ. իսրայելա-հորդանանյան պայմանագրի ստորագրմանը, ապա դրանում Վաշինգտոնի մասնակցությունը եղել է զուտ արարողակարգային, քանի որ ուղղակի շփումները Հորդանանի և Իսրայելի միջև միշտ գոյություն են ունեցել, և Հորդանանի դեպքում «լուրջ» միջնորդական ջանքերի մասին խոսելն անհարկի է: Մինչդեռ առանցքային՝ պաղեստինյան և սիրիական ուղղություններով ԱՄՆ-ի միջնորդական ջանքերը որևէ արդյունք չտվեցին:

կայն ամենաէականն այն էր, որ Դ. Թրամփն ամրագրեց այն, ինչից փորձում էր խուսափել կամ ձեռնպահ մնալ Բ. Օբաման՝ Իսրայելին վերապահելով առաջնային և անփոխարինելի դերակատարություն Մերձավոր Արևելքում ձևավորվող նոր աշխարհակարգում:

Այսօր այլևս քչերն են կասկածում, որ ԱՄՆ 45-րդ նախագահը լոջորեն մտադրված է Իսրայելին հատկացնել տարածաշրջանում «առաջին ջութակի» դերակատարությունը, որի շուրջ գործնականում սակայն ոչ հրապարակայնորեն կհամախմբվեն Եգիպտոսը, Սաուդյան Արաբիան և Ծոցի այլ երկրներ՝ ի հակակշիռ Իրանի և վերջինիս ազդեցության տակ գտնվող արաբական երկրների՝ Իրաք, Սիրիա, Լիբանան, Եմեն ու ռազմաքաղաքական ուժերի՝ Հեզբոլլահ, Համաս և այլն:

Թուրքիա-ԱՄՆ հարաբերությունների անկասելի վատթարացման պայմաններում շարունակում է աճել Իսրայելի նշանակությունն ու կարևորությունը Վաշինգտոնի համար: Ամերիկյան այդ նոր ռազմավարության հեղինակների կարծիքով՝ ներխուժմական սուննի-շիա հակամարտության խորացման պայմաններում և դրա արդյունքում, Իսրայելը կարող է վերջնականապես հաստատվել տարածաշրջանային գերտերության կարգավիճակում: Փաստորեն, ԱՄՆ-ի կողմից Թեյ-Ավիվին անփոխարինելի դերակատարություն է վերապահված Իրանում (Ադրբեջանի միջոցով) և ապագայում միգուցե Թուրքիայում (քրդական հարցի) իրադրությունն ապակայունացնելու, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև այլ տեղական գործողություններ իրականացնելու համար:

Վերոհիշյալ կանխատեսումները հաստատվեցին Դ. Թրամփի՝ Երուսաղեմի հայտարարությունից մի քանի օր հետո ԱՄՆ

ազգային անվտանգության նոր ռազմավարության հրապարակմամբ, ուր Իրանը դասվում է Ամերիկային սպառնացող «հիմնական վտանգների» շարքը, Հյուսիսային Կորեայի և ծայրահեղական ահաբեկիչների կողքին: Նման ձևակերպման ամրագրումը երկրի կարևորագույն փաստաթղթում հաստատում է դեռևս տարիներ առաջ արված մեր հետևյալ կանխատեսումը. «Սիրիական ճգնաժամի հանգուցալուծումից հետո Իրանը դառնալու է ԱՄՆ-ի կողմից հովանավորվող ու աջակցություն վայելող, վերջը նշված տարածաշրջանային առանցքի առաջնային թիրախը՝ Իսրայելի գլխավորությամբ»⁸:

Սիրիական ճգնաժամի և Իրանի հարցերում ակնհայտ են աստիճանաբար աճող տարածայնությունները մի կողմից ԱՄՆ-ի, ԵՄ-ի և մյուս կողմից էլ Ռուսաստանի, Չինաստանի միջև: Այդ իսկ պատճառով էլ իրավիճակը Սիրիայում սպառնում է ընդունել տեղական հարատև հակամարտության բնույթ երեք հիմնական ուժերի միջև, որոնք պատերազմը Սիրիայում վերածեցին միջնորդավորված պատերազմի (war by Proxy) տարածաշրջանային գերիշխանության համար՝ Իրանի, Սաուդյան Արաբիայի և Թուրքիայի միջև: Եթե այս ամենին էլ գումարենք արտատարածաշրջանային ուժերի ներգրավվածությունը Սիրիայում (ԱՄՆ, ՌԴ, Ֆրանսիա, Մեծ Բրիտանիա), ապա միանգամայն հստակ է, որ միջազգային այդպիսի լայն ընդգրկվածության պայմաններում Սիրիայի անկայունությունը սպառնում է տարածվել ողջ տարածաշրջանում և ընդունել տևական բնույթ՝ այստեղից բխող բոլոր բացասական հետ-

⁸ Karapetian Rouben, The Place and Role of Syria in Arab-Israeli conflict 1946-2000, IsAG- The Institute of Advanced Studies in Geopolitics and Auxiliary Sciences, Rome, 2012.

ևանքներով Մերձավոր Արևելքի և գլոբալ անվտանգության համար:

Սիրիայում իշխանափոխությունը կարող է թուլացնել Իրանի դիրքերը տարածաշրջանում ու էլ ավելի մեծ դերակատարություն հասկացնել Թուրքիային: Պետք է նկատի ունենալ, որ Սիրիայում պարտություն կրելուց հետո առավել մեկուսացված ու խոցելի Իրանին չափազանց դժվար կլինի երկար ժամանակ դիմադրել միջազգային աճող ճնշմանը: Հարկ է նաև գիտակցել, որ անգամ եթե ԱՄՆ կամ նրա տարածաշրջանային դաշնակիցները ընտրեն խելահեղ՝ Իրանի միջուկային հանգույցի ուժային լուծման ճանապարհը, ապա դա նրանք *կարող են իրականացնել մի-միայն Սիրիական ճգնաժամի հանգուցալուծումից հետո*: Այդ իսկ պատճառով էլ Իրանի աջակցությունը Բաշար ալ-Ասադին հիմնված է Թեհրանի սեփական տարածաշրջանային շահերի վրա, այլ ոչ թե, ինչպես հաճախ նշվում է, կրոնական հենքի⁹ վրա: Իհարկե, Իրանի և Սաուդյան Արաբիայի միջև տարածաշրջանային մրցակցությունը խաղում է իր դերը սիրիական ճգնաժամում, սակայն Սիրիա-Իրան սերտ համագործակցությունը առավել ճիշտ կլինի դիտարկել որպես կրոնական և աշխարհիկ վարչակարգերի միջև դաշինք, որն ավելի շատ բխում է Իրանի ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական հետաքրքրություններից:

⁹ Նկատի ունենալով Շիական գործոնը, քանի որ Բաշար Ալ-Ասադը ներկայացնում է երկրի ալավիական համայնքը: Ալավիներին ընդունված է համարել շիա մոսուլմանների աղանդ: Սակայն Իրանի շիաները սիրիական ալավիներին չեն համարում անգամ որպես Տասներկուերորդ դարից շիական դպրոցի հետևորդներ, ինչպիսին իրենք են: Նույնպես որոշ սիրիացի ալավի շեյխեր համարում են, որ իրենք տարբեր են Իրանի շիաներից:

Սիրիական ճգնաժամը նաև հնարավորություն ընձեռեց քրդերին հետապնդելու սեփական ազգային նպատակները, ուժերը կոնսոլիդացնելու և արդյունքում՝ Սիրիական Զրդստանում (Ռոժավա) ինքնավարություն ստեղծելու համար, ուր ցանկացած արտաքին միջամտություն Անկարայի կողմից դիտարկվելու է որպես ամենալուրջ սպառնալիքը Թուրքիայի ազգային անվտանգությանը և արժանանալու է հզոր և անզիջում պատասխանի: Հաշվի առնելով ԱՄՆ աջակցությունը քրդերին, միանգամայն իրական է ԱՄՆ-Թուրքիա հակասությունների էլ ավելի սրումը:

Թուրքիան հանդիսանում է տարածաշրջանային գերիշխանության համար մղվող պայքարի երրորդ տերությունը՝ Իրանի և Իսրայելի հետ մեկտեղ: Արևմուտքի հետ վատթարացող հարաբերությունների հարաճուն ֆոնին, իր գրեթե բոլոր հարևանների հետ խնդիրներ ունեցող Անկարան, չցանկանալով ընկղմվել «դրսի պատվերով» սուննի-շիա վտանգավոր ու անհեռանկարային հակամարտության մեջ, փորձում է ստանձնել իսլամական աշխարհի առաջնորդի դերակատարությունը և, հակադրվելով Իսրայելին, իր կողմը գրավել պաղեստինցիներին ու արաբական աշխարհի «փողոցը»: Մյուս կողմից էլ Անկարան ծագում է խորացնել տնտեսական համագործակցությունը Իրանի հետ՝ փորձելով Ադրբեջանի հետ ամրապնդել համագործակցության եռակողմ ֆորմատը: Թուրքիան հույսեր է փայփայում, որ առավելագույն տնտեսական և քաղաքական օգուտներ կարող է քաղել Իսրայել-Իրան սրվող հակամարտությունից:

Ինչ վերաբերում է Երուսաղեմի հին քաղաքում հայկական թաղամասի ապագային ու հայերի ներկայությանը, ապա պետք է նշել, որ 1967 թ. «վեցօրյա» պատերազմից հետո Արևել-

յան Երուսաղեմում գտնվող հայկական թաղամասը հայտնվեց իսրայելյան վերահսկողության տակ (մինչ այդ՝ Հորդանանի), իսկ 1980 թ. արդեն ողջ Երուսաղեմը իրավականորեն ամրագրվեց Իսրայելի կողմից որպես նրա «միասնական և անբաժան մայրաքաղաքը»: Այս ժամանակաշրջանում Իսրայել պետության կողմից Երուսաղեմում հետևողականորեն իրականացվել է հայկական ներկայության «դուրսմղման» քաղաքականություն: Այն դրսևորվել է տարբեր միջոցներով՝ հին քաղաքում հայկական եկեղեցական ունեցվածքի, նոր քաղաքում Հայոց Պատրիարքարանի կալվածքների ձեռքբերման, սահմանափակումների գործադրման, իրավական և այլ տեսակի խտրականության, ինչի արդյունքում՝ կտրուկ նվազեց հայերի ներկայությունը և թուլացան Սուրբ քաղաքում Պատրիարքարանի ու հայության դիրքերը:

Ուստի, Թրամփի հայտարարությունը ոչ մի նոր բան չի գալիս ավելացնելու այն իրավիճակին, որի մեջ վերջին տասնամյակների ընթացքում գտնվել է Երուսաղեմի հայկական համայնքը: Խնդիրներն այստեղ, իսրայելական վարվող քաղաքականությունից զատ, հայկական կողմում են՝ կապված Պատրիարքարանի ներսում տասնամյակներ ընթացող բացասական գործընթացների, Էջմիածնի հետ հարաբերությունների կաթվածահար վիճակի, Իսրայելում ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցչության և հստակ պետական ռազմավարության բացակայության, հայկական պատմական ու նյութական ժառանգությանը տեր կանգնելու մեր անկարողության կամ ցանկության բացակայության հետ: Կկարողանա՞նք արդյոք իսրայելական քաղաքականությանը հակադրել հայկական ազգային շահերը պաշտպանող պետական քաղաքականություն, կկարողանա՞նք համայնքային ու եկեղեցական մակարդակներում վեր դասել ազգայինը անձնական և տե-

ղական մանր շահերից: Ահա այս հարցերի պատասխաններից է կախված երուսաղեմում հայկական ներկայության ապագան և ոչ թե այս կամ այն հայտարարությունից:

Ի դեպ, պետք է հավելենք, որ հայկական թաղամասին լուրջ վտանգ էր սպառնում դեռևս 2000 թ. Քեմի-Դևիդում պաղեստինա-իսրայելական բանակցությունների ընթացքում, երբ գործնական քննարկումներ էին ընթանում հին քաղաքը Պաղեստինի և Իսրայելի միջև Արևելյան և Արևմտյան մասերի բաժանելու վերաբերյալ: Այն ժամանակ ամրագրվեց հայկական միասնական դիրքորոշումը, որի համաձայն մեզ համար ամենաընդունելի տարբերակը Սուրբ քաղաքի միջազգային կարգավիճակի պահպանումն է, սակայն դրա անհնարինության դեպքում չի կարելի թույլ տալ հայկական թաղամասի անջատումը քրիստոնեականից: Այն ժամանակ պաղեստինա-իսրայելական բանակցություններն արդյունք չտվեցին և հարցը փակվեց:

Անհերքելի է, որ ՀՀ համար խիստ անցանկալի է իրար հակադիր Իսրայելի և Իրանի միջև տարածաշրջանային մրցակցության վերափոխումը հակամարտության և ուղղակի բախման, որը կարող է ավերիչ հետևանքներ ունենալ հատկապես առաջնային գծում գտնվող Հայաստանի համար: Անցյալ տասնամյակի ընթացքում մենք ականատես եղանք Իսրայել-Ադրբեջան համագործակցության խորացմանը, իսկ հավասարակշռության ակնհայտ շեղման պայմաններում նաև Իսրայելյան վերջին փորձերին՝ բարելավելու Երևանի հետ հարաբերությունները: Այստեղ ՀՀ արտաքին քաղաքականությունը պետք է սահմանի իր կարճատև ու երկարատև ռազմավարությունը, հստակ առաջնահերթություններն ու սեփական շահերի պաշտպանության հարցում ղեկավարվի տարածաշրջանային վերոհիշյալ առանցքների միջև

ընթացող և ներկա փուլում սրման միտումներ ցույց տվող հակամարտության առկայությամբ:

Ամփոփելով՝ ընդգծենք, որ Երուսաղեմի վերաբերյալ ԱՄՆ նախագահի հայտարարությունը չէ, որ Հայաստանին ու հայությանը պետք է անհանգստացնի, այլ նոր շեշտադրումներով ԱՄՆ-ի տարածաշրջանային քաղաքականության իրական գործադրումը մասնավորապես Իրանի նկատմամբ, որը կարող է ուղղակի ազդեցություն ունենալ ՀՀ անվտանգության վրա: Մոտ ապագայում քրդական հարցի ակտիվացումը նույնպես լրջագույն մարտահրավեր է Հայաստանի Հանրապետության համար: Եվ այս ամենն ամենայն հավանականությամբ ընթանալու է թուրք-ուսական համագործակցության անխուսափելի սերտացման պայմաններում: Սակայն մյուս կողմից էլ տարածաշրջանային ու գլոբալ այս նոր զարգացումները լայն հեռանկարներ են բացում Հայաստանի Հանրապետության առջև՝ ստեղծելով աննախադեպ հնարավորություն տարածաշրջանային գործոն ու խաղացող դառնալու, իրական «խելացի ուժի» վերածվելու համար:

Ահա թե ինչու Երևանը պետք է պատրաստ լինի ցանկացած անսպասելի զարգացումների, որոնց արդյունքում կարող է ծնավորվել նոր Մերձավոր Արևելքի այն աննախադեպ անվտանգության միջավայրը, ուր անմիջականորեն գործելու է Հայաստանի Հանրապետությունը, որի կենսունակությունն ու գոյատևումը մեծապես կախված է լինելու հենց այդ զարգացումների ընթացքից և դրանց հանդեպ ՀՀ ճշգրիտ հաշվարկված տարածաշրջանային քաղաքականությունից և այն հմտորեն իրականացնող հայկական դիվանագիտությունից:

Рубен К. Карапетян, *Институт истории НАН РА, д.и.н.*,
Последние геополитические развития на Ближнем Востоке,
последствия и перспективы для Армении – На протяжении
всей истории армянского народа Ближний Восток оказывал зна-
чительное влияние на жизнедеятельность и развитие армянской
государственности. Ее победы и поражения, вопросы мира и
войны, а также взлеты и падения в значительной степени связа-
ны именно с этим регионом.

Очевидно, что в течение последних лет на Ближнем Востоке
происходят геополитические изменения, которые будут иметь
непосредственное влияние на продвижение национальных инте-
ресов Армении и на будущее страны. Практическое приложение
региональной политики США с новым более жестким акцентом, в
частности по отношению к Ирану, может иметь прямое влияние
на безопасность РА. Обострение борьбы за региональное лидер-
ство (Иран, Саудовская Аравия, Турция и Израиль), а также воз-
можная активизация курдского вопроса в ближайшем будущем
могут стать серьезным испытанием для Еревана. С другой сторо-
ны, новые геополитические развития в регионе открывают для
РА беспрецедентные возможности для использования «умной
силы» и превращения страны в регионального фактора и игрока.

**Ruben K. Karapetyan, NAS RA Institute of History, Doctor of
Historical Sciences, Recent geopolitical developments in the Near
East, consequences and perspectives for Armenia – The history
of Armenian nation is closely linked to the Middle East, which played
the crucial role in well being and development of Armenian**

statehood, recording the latter's rises and falls, overcoming deadly threats, coming across coercion of solving problems of war and peace.

It is obvious that during last years the immense geopolitical developments have taken place in the Middle East, which in their turn will undoubtedly have influence on pushing forward national interests of the Republic of Armenia and the future of the country. The practical implementation of a new more tough US Middle Eastern policy, especially towards Iran, might have direct impact on security of the RA. The deepening struggle for regional leadership (Iran, Saudi Arabia, Turkey and Israel) and the possible activation of Kurdish question in the near future might bear serious challenges for Yerevan. From the other side, these new geopolitical developments also create unprecedented opportunity for Armenia to become a regional factor and a player by applying its "smart power".